

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Администрация муниципального района «Кзылский кожуун»
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Баян-Колская средняя общеобразовательная школа
имени Долчанмаа Бай-Кара Шожульбеевны

РАССМОТРЕНА
ШУМО начальных классов
школы
Доржу Доржу А. Д.
протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНА
заместитель директора по УВР
Чанзынмаа /Чанзынмаа С. К./
приказ № 47
от «29» августа 2023 г.

Рабочая программа

учебного предмета «Литературное чтение на родном (тувинском) языке»

для обучающихся 4 класса

Составитель: Сандакова Аясмаа Байлаковна

Учитель начальных классов.

с. Баян-Кол 2023

4-кү класска литературлуг номчулга эртемниң ажилчын программазы

Литературлуг номчулганын ажилчын программазын дараазында документиленге даянып тургускан:

1. 2009 чылдын июнь 10-да унген Федералдыг куруненин ооредилге стандарттары дужаал №273 – ФЗ.
2. Тыва Республиканын эртем болгаш ооредилге яамызынын бадылааны регионалдыг базистиг ооредилге планы №933/д -1, 13.10.2011ч.
3. 4 класстын “Литературлуг номчулга” деп эртемнин чижек программазынга дууштур тургускан.
4. Тыва Республиканын ооредилге болгаш эртем яамызынын бадылааны езугаар ооредилге ному “Литературлуг номчулга”. Автору Л.С. Кара-оол, 2016ч.
5. Россия Федерациязынын «Россиянын школазы» деп ооредилге методиктиг болук.
6. Долчанмаа Б-К.Ш. аттыг Баян-Кол ниити ортумак школазынын 2023 – 2024 чылдын ооредилге планы.

Тайылбыр бижик

4-кү класстын «Литературлуг номчулга» эртемниге тургускан ажилчын программаны Россия Федерациязынын «Россиянын школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүкке, Тыва Республиканын ниити өөредилгезиниң эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандартарынга дүүштүр, 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбанын тургусканы тыва дыл программазынга болгаш 2014, 2016 чылдарда 4-кү класска Л.С. Кара-оолдун литературлуг дыл номунга даянып тургускан. Бо ажилчын программа эге школанын Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Өөредиглиг план дараазына методиктиг сүмелернин дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдиң алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программазынын негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдуң «Диктантылар болаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканын ниити өөредилгезиниң национал девискээр кезээ 4-кү класс өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларнын билииниң практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанының, көргүзүгүлүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

4-кү класска Л.С. Кара-оолдун литературлуг дыл ному 2014, 2016 чылдарда Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызы сүмелээн.

Ниитизи-биле программа ёзугаар 4-кү класска неделяда 1 шак көрдүнген. Шупту катай өөредилге чылында 34 шак.

Бо шактарны улдуннар аайы-биле үлелгезин башкы боду тургузуп алып, кичээлдерге чижеглей хуваап алып.

Эге класстарга литературлуг номчулганы өөредириниң кол сорулгалары:

- 1) Уругларны медреселдиди-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарыңга ооредири;
- 2) оларга торээн дыл талазы-биле эге билиглерни бээри;
- 3) уругларны ном ажыглаарыңга чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонургалын, номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдусту, ниитилел амыдыралын хайгаараарыңга ундезилээш, оореникчилерни материалистиг кузел-бодал-биле чепсеглээри;
- 4) уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
- 5) ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарыңга оореникчилерни таныштырары.

4-кү класска тыва дыл программанын шингээткенинин планаттыңган туннелдери:

Личностуг (бот-тускайлан онзагайлыг)

Оореникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ-медреселивистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;
- Торээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илерединге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонургалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдынуран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Бойдусту, ниитилел амыдыралын хайгаараарыңга ундезилээш, материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээри.

Оореникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарынга оореникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраары.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

Номчулга программазы дерт кезектен тургустунган:

1. номчулганын тематиказы
2. класстан дашкаар номчулга
3. номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери
4. чогаалдарнын хевирлери(жанрлары) практиктиг таныжылга

Чамдык кол темалар класс бурузунун программазында бар. Ынчалза-даа олар анаа катаптап турар эвес уругларнын назы-хары улгадып, билиинин деннели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыдап, чаа чуулдер немежип бар чыдар.

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын программазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни оореникчилерни щын чугаалап ооредиринин чугула хевири (аргазы) - номчулганын чанчылдарын шингээттирип хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары кол черни ээлеп тура

Номчулга кичээлдеринин кол сорулгазы - ыткыр (дынналдыр) номчурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчурун чедип алыры.

ооредилгенин бирги чылында сос номчурунун аргаларын шингээттирип, ангы-ангы состерни, сос каттыжышкыннарыш домактар болу бээр кылдыр ун аайы - биле (интонация) кожуп, чугурту номчулгаже чоорту шилчиир.

ийиги чылында угаан ажылынын база бир чадазынче унуп, иштинде номчулганын чанчылдарын боттандыраар. -

Ушку чылында номчулганын темпизин элээн дурген шуудадыр. Номчулга уезинде уе камнаарынын чогуумчалыг аргаларын чоп ажыглаарын шингээттирер.

Дертку чылында номчулганьш кол шынарларын (шын, чугурту, медеделдиг, аянный) колдуунда шингээдип апкан турар. Литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянный номчуурун чанчылдарын ап, номчулганын чогуур темпизин шын сагып билген турар ужурлуг.

Эге школанын бугу-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр ооредири-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалынын утказын сайгарып, ында кол чуулду илередип, оон чогуур туннелдер ундуруп шыдаптарынче угланган ажылдарны база чорудар.

Оон ангыда номчаан сезуглелдерин кезекерге чарып, оларга тус-тузунда аттыварынга, абзацтар дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чуулунун утказын делгеренгей азы дорт кылдыр чугаалап оорениринге чанчыктырар.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар торээн черинин, долгандыр турар хурээлелдин; эш-оор болгаш уе-чергелеринин, оларнын чуртталгазынын, оюн-тоглаазынын, ужуралдарынын; бойдус болгаш оон камгалалынын; тыва чоннун чаагай чанчылдарынын; тврээн чуртунун тоогузунден барымдааларнын дугайында билиглерни шингээдип алырлар

- Домактын чугула кежигуннерин, домак итштинде состернин харылзаазын шын тып билген турар.
- Созуглел-биле ажылдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугаанын дузазы-биле дамчыдып билген турар ужурлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Оореникчилернин чогуур деннелге билип алыр ужурлуг:

- Ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы кылып билири.
- Салдынган сорулгага дууштур кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, оон туннелинге чедеринин болдунар аргаларын тодарадып билирин ооредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп, тып билирин ооредир.

- Ооренген чуулдерин сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чаа чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарыга оореникчилерни чанчыктырар.
- **Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:**
- Ооренген темазынга алган билиглерин туннеп болгаш унелеп билирин боттандыраары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскерттип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

Оореникчилернин ооренип алыр ужурлуг билиглери:

- билиин ханыладырынга дууштур сорулганы салып билири;
- херек дыннадыгларны ангылаары; херек билиглерни дилеп-тывары;
- аас болгаш бижимел чугааны шын тургузуп билири;
- тургустунуп келген айтырыгларны тода, шын шиитпирлээр аргаларны дилеп-тывары;
- дыннаан, номчаан созуглелдеринден херек, кол чуулду тывары;
- берге айтырыгга шын харыыны дилеп-тывары;
- чаа чувени билип алыр чуткул-сонуургалын улам сайзырадыр;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чанчыгары. Компьютерге ажылдап ооренири;
- эштежип ажылдаарынга ооренир. Бодун ангы-ангы рольдарга киириштирер (удуртур, кууседир);
- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-буру номнар, словарь, интернет).

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медерелдии-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг. (Аас- чугаага ооренири)

Оореникчилернин ооренип алыр билиглери:

- аас чугаага диологту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазышга 4-ку класстын оореникчилеринин кол билиглери, мергежилдери болгаш чанчылдары

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедиштир сезугледди пауза, интонация болгаш номчулганын темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру;
- номчулга уезинде нарын сосстерни, ылангыя кылыг сестерин, чуве аттарын, утка талазы-биле тудуш холбаалыг сосстерни бот-ботгарындан адырбайн, тудуштуруп номчууру;
- созуглелде чугула утка илередир состу ылгап билири;
- баштай иштинде номчааш, оон соонда аянныг ыыткыр номчууру;
- диологту аянныг рольдап номчууру;
- иштинде оожум болгаш шилилгелиг номчулганын аргаларын шингээдип алганы;
- номчулганыш темпизин сагып шыдаары (1 минутада – 90-120 сос);
- созуглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарнын дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;

- улуг эвес сезуглелди ангы-ангы кезектерге чарып, кезек бурузунге ат (эге) чогаадыры; башкынын дузузы-биле созуглелдин планын тургузары;

- номчаан чуулунун утказын делгерעדир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары. чогаалдын кол бодалын илередип, бодунун состери-биле ону бадыткаары;

- чогаалдын киржикчилеринин чугаазын, чуну кылып турарын барымдаалап, оларга унелел бээри;

- болуушкуннун чылдагаанын тайылбырлап шыдаары;

- хайгаараан, корген-билген чуулдеринин дугайында башкынын дузазы-биле сайгарган чуруктарга хамаарыштыр кыска чугаалар тургузары;

- делгеренгей болгаш кыска план езугаар номчаан чуулунун утказын дес-дараалапгыр ушку арындан чугаалап билири;

- чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны дынналдыр номчууру, доктаадыш алыры.

4-ку класска тыва литературлуг номчулганын календарьлыг планнаашкыны

Кичээ лдин чуру му	Кичээлдин темазы	Планнатын - ган хуну	Болган хуну	Капсырылга
	Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин- ожууннун уш ыдык дажы- 1 шак.			
1	Ч.Кара-Күске «Камнаалыңар», В.Саарымбуу «Төрээн Тывам кижилери» Ч.Куулар «Эртинелиг бурун Тывам»			
	Чылдын уелери. Тодуг-догаа алдын кузум-1 шак			
2	С.Сүрүң-оол «Чанган куштар» КДН. Х.Ойдан-оол «Баштайгы сегиржиң алыышкын» А.С.Пушкин «Күс»			
	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери-2 шак			
3	Тывызыктар Үлегер домактар. Оюн үдээн чугаалар.			
4	Шимченгир оюннар. Дүрген-чугаалар. Чоннуң ырлары база кожамыктар			
	Ооренип оорен-1 шак			
5	О.Сувакпит «Камналга» Э.Кечил-оол «Үндүр имнедипкен»			
	Эки кылган ажыл- элеп читпес алдар-			

	1шак			
6	С.Сарыг-оол «Дуза када бергеним» К.-Э.Кудажы «Маргылдаа»			
	Бистин бичии онуктеривис-1 шак			
7	Х.Ойдан-оол «Эгерек биле Эзирек» С.Тока «Бистиң аңчывыс» Л.Чадамба «Кушкаштар»			
	Бойдустун чажыттары-1 шак			
8	Сарыг-оол «Саржаг дажыглаан» М.Эргеп «Хөртүкке турлагжыыр» М.Эргеп «Анай».			
	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым-1 шак			
9	Л.Чадамба «Кыжын» Х.Ойдан-оол «Баштайгы хар» Х.Ойдан-оол «Олегтиң өңнүктери».			
	Багын чугалаарга- бачыды арлыр- 2 шак			
10	И.Крылов. Басня «Көрүнчүк болгаш сарбашкын» С.Сүрүң-оол. Басня «Өрге биле күске»			
11	Э.Кечил-оол «Кеземче» Л.Толстой «Сөөкчүгөш»			
	Бойдуска хумагалыг болууду! - 2 шак			
12	К.-Э.Кудажы «Чүрек иштинде ок» С.Комбу «Эжеш куштар хоюспаңар»			

13	С.Сарыг-оол «Кижиге – бойдустан төлү» Ч.Ондар «Хүн»			
	Эштигге хоглуг- эптигге куштуг-1 шак			
14	Е.Танова «Өнүктөр» С.Тока «Черликпен» («Араттың сөзү»)			
	Авторлуг тоолдар- 2 шак			
15	Ш.Суван «Алдын-Кушкаш» (Шиижиткен тоол)			
16	С.Сарыг-оол «Шиижекчигеш» К.Тюлюш «Улуургак, билииргек Дагаажык»			
	Эрнин эреси- 2 шак			
17	С.Сүрүң-оол «Кызыгааржыга»			
18	А.Арапчор «Эр кижиниң чаңгыс сөстүү» С.Михалков «Степа биле Егор»			
	Чылдын уелери- Хоглуг чазым- 1 шак			
19	М.Пришвин «Изиг түлүк үе» К.Ондар «Ыглапкан хар»			
	Улус аразындан ие караа чымчак- 1 шак			
20	Е.Танова «Ава дугайында сөс». Е.Танова «Кырган-авам келди-ле!»			
	Улустун аас чогаалы. Тоолдар- 5 шак			
21	«Үш чүүл эртемниг оол» (Тыва улустун тоолу)			

22	«Боралдай ашак» «Сыынак» (Тыва улустун тоолдары)			
23				
24	«Тоолду чүге чажырбазыл»(тыва улустун тоолу)			
25	«Алдан ала чылгылыг Алаадай-Мерген» (тыва улустун тоолу)			
	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар- 2 шак			
26	С.Пюрбю «Шортан мунган эзир» С.Пюрбю «Бөрттүг дилги»			
27	М.Өлчей-оол «Тергелиг аът» О.Сувакпит «Хаважыгаш»			
	Төөгү болгаш тоолчургу чугаалар- 1 шак			
28	«Мөге Союспан» «Ийи кыс» «Часкы» (тоолчургу чугаалар)			
	Ойнаксанчыг оюннарым-1 шак			
29	С.Сарыг-оол «Оюннар» О.Сувакпит «Хуулгаазын кажыктарым»			
	Кижиге болуру чажындан- 1 шак			
30	Б.Хөвөңмей «Адазының айбызынга» Л.Чадамба «Ивижилер оолдары»			

	Өске чоннарның аас чогаалы- 1 шак			
31	Ненец улустуң тоолу «Хек» Хакас улустуң тоолу «Чанаш-оол»			
	Чонум чаагай езу-чанчылдары- 1 шак			
32	М.Кенин-Лопсан «Калдаракты азырап алганым» М.Өлчей-оол «Кирген кижээ»			
	Тывамнын тогузунден солун арыннар- 1 шак			
33	С.Сарыг-оол «Оттуг терге» О.Саган-оол «Кызыл Сылдыс ордени»			
	Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым- 1 шак			
34	Н.Ооржак «Адазының дузалакчылары» К.-Э.Кудажы «Чазый хырын башка халдаар»			